వెలుగును మింగిన చీకటి

పెద్దయ్య హోటల్లో జనం కిటకిటలాడుతున్నారు. సాంబడుకి వున్నవి రెండు చేతులైనా, నాలుగు చేతులున్నట్లు అందరికీ అతివేగంగా అన్నీ అందిస్తున్నాడు.

సరిగ్గా అదే సమయంలో వీరమ్మ హోటల్‌లో అడుగుపెట్టింది. సాంబడి కళ్ళల్లో మెర్క్యురీ కాంతి ఒక్క క్షణం తళుక్కుమంది. వాడి మనసు ఒక్కసారి మూల్గింది - 'అమ్మకి కూడా సాంబారు ఇడ్లీ పెడితే బాగుండును' అన్నది ఆ మూలుగు అర్థం.

"ఏంటమ్మా వీరమ్మా పొద్దుటే వచ్చావు" అన్నాడు పెద్దయ్య. వెంటనే వీరమ్మేం మాట్లాడలేదు. బెంచీమీద కూర్చుంది. పెద్దయ్య హడావుడిగా బేరం చూసుకుంటు న్నాడు.

"ఎవరి కులమూ, మతము అడగకూడదు. భేదభావాలు చూపించకూడదు" అని ఎలుగెత్తుతున్న ఈ వ్యవస్థ వీరమ్మ పేరు మాత్రం ఎరికల వీరమ్మ అని స్థిరపరచింది.

నలభయి ఏళ్ళ వీరమ్మని గురించి ఏవేవో కథలు వున్నమాట నిజమైనా, నిజం ఎవరికీ తెలీదు. అయినా ఊళ్ళోవాళ్లు వీరమ్మకి అన్న వస్త్రాలకి లోటులేకుండా ఆదుకుంటూనే వున్నారు. వీరమ్మ ఋణం వుంచుకోకుండా ఊళ్ళో అందరికి నోట్లో నాలుకలా వుంటుంది.

పదహారేళ్ళకే పెళ్ళవడం ముండమొయ్యడం కూడా అయిపోయి, కాయకష్టం చేసుకుంటూ కాలం గడుపుతున్న వీరమ్మ మీద మోతుబరి బిడ్డ జులుం చేస్తే, నోరులేని వీరమ్మ తొమ్మిది నెలలూ మోసి సాంబడిని కందని ఊళ్ళో అనుకుంటారు. సాంబడి

శుచి, దర్జా చూసినవాళ్ళు అనుకుంటారు...."ఈడు గొప్పోళ్ళ యిళ్ళల్లో పుట్టాల్సినవాడు" అని.

పదేళ్ళ సాంబడు నాలుగేళ్ళుగా పెద్దయ్య కాఫీ హెూటల్‌లో పనిచేస్తున్నాడు.

"ఏంటి వీరమ్మా మాటా పలుకూ లేకుండా కూసుండిపోయావు" అంటూ నవ్వాడు పెద్దయ్య.

"నేనోమాట అడిగేందుకొచ్చానయ్యా" అంది నెమ్మదిగా.

"ఏంటి డబ్బులేమైనా కావాలా? ఏమైంది" అన్నాడు పెద్దయ్య.

"ఎంకటాపురంలో బీదపిల్లల ఆస్టలెట్టారంట. చదువు, తిండీ అన్నీ ఆళ్ళే సూస్తారంట. మన సాంబడిని అక్కడ సేరిపించుదామని వచ్చాను" అందామె.

వీరమ్మకి చదువంటే తెలీదు. హాస్టలంటే అసలే తెలీదు. కానీ, డబ్బు, దస్కం లేని పేద పిల్లలకి అన్నమెట్టి గవర్నమెంటు చదివిస్తుందని వెంకన్నబాబు చెప్పగానే ఆమె మనసు చుట్టూ ఆశలు అల్లుకున్నాయి. తన ఒక్కగానొక్క కొడుకు చదువుకుని, దర్జాగా గవర్నమెంటు నౌకరీ చేస్తుంటే చూడాలని ఆమె ఉవ్విళ్ళూరటం మొదలు పెట్టింది. "ఏమో! ఆడ్ని సూసినోళ్ళంతా గొఫ్ఫోరింటి బిడ్డంటారు" అని పదే పదే అనుకుని సాంబడిని పెద్దయ్య హెూటల్లోంచి తీసుకెళ్ళి చదువులో పెట్టాలని వచ్చింది.

పెద్దయ్య హెూటలు చిన్నదైనా ఇడ్లీ, ఉప్మా, దోసె చేస్తాడు. టీ, కాఫీలు ఎప్పుడూ సరఫరా చేస్తాడు. అన్నిటికీ మించి ఆ చిన్నపాకని ఎంతో పరిశుభ్రంగా ఉంచుతాడు. రెండు వేళలా గ్లాసులూ, ప్లేట్లూ సబ్బుతో తోమిస్తాడు. అయితే పెద్దయ్య చిన్న హెూటలు అతిశుభ్రంగా వుండడానికి సాంబడే కారణమని ఊరు ఊరంతా అంటారు. వాడు పదేళ్ళ కుర్రాడైనా కడిగిన ముత్యంలా వుంటాడు. ఎప్పుడూ నవ్వుతూ, విసుగనేది లేకుండా వుండే ఆ చిన్నారి ముఖం చూస్తే అక్కడికొచ్చే వాళ్ళందరికీ ఎంతో ఇష్టం.

పెద్దయ్య ఒక్క క్షణం ఏమీ సమాధానం చెప్పలేకపోయాడు. సాంబడి గుండెల్లో ఆనందం వెల్లువలా పొంగింది. వాడి కళ్ళల్లో ఎన్నో దృశ్యాలు చరచరా కదిలిపోయాయి.

నీలం లాగూ, తెల్లషర్టూ వేసుకుని, భుజాన బరువైన పుస్తకాల సంచీ మోసు కుంటూ గేదెల సీతమ్మ కొడుకులా తను స్కూలు కెళ్ళిపోతున్నట్లు – పెద్ద ఆటస్థలంలో బంతాట అందరికంటే గొప్పగా తనే ఆడుతున్నట్లు, పంతులుగారు ఏ ప్రశ్న అడిగినా తనే జవాబు చెపుతున్నట్లు, ఆయన తననే మెచ్చుకునేట్టు చేస్తున్నట్లు–

ఒకటేమిటది ఎన్నో రంగురంగుల కలలు. పెద్దయ్య అంత చెడ్డవాడేం కాదుగాని, సాంబడు వెళ్ళిపోతే తన కలాంటి కుర్రాడు దొరకడు అనే బాధలో క్షణం విలవిల్లాడాడు.

తన వ్యాపారం కాస్త కుంటుపడుతుందేమోనని బాధ కూడా పడ్డాడు. అయినా సాంబడిని కష్టపడి చదివించుకుంటానంటే కాదని తనెలా అనగలడు? అందుకే మరేమీ మాట్లాడలేదు.

వీరేమ్మ కాస్సేపు పెద్దయ్య మంచితనం గురించి చెప్పుకుంది. సాంబడిని కన్నబిడ్డలా కాపాడుతున్నాడని పొగిడింది. పెద్దయ్య దగ్గర నుంచి డబ్బులు తీసుకుని సాంబడి మూటా ముల్లే కట్టి ఒంటి గంటకి యిల్లు చేరింది. ఎన్నో నీతులు, మరెన్నో కష్టసుఖాలు సాంబడికి చెప్పింది "నువ్వు సదువుకుని మంచి నౌకరీ సంపాదించి గౌరవంగా బతకాలి" అంటూ ఏవేవో చెప్పింది. అన్నిటికీ సాంబడు తలాడించాడు.

ఆ సాయంత్రం వెంకటాపురం బయలుదేరింది వీరమ్మ, సాంబడిని వెంట బెట్టుకొని. వాడి బట్టలు, ఒక సత్తు పెళ్ళెం, ఒక సత్తు గ్లాసు తీసుకుని అటువైపు వెళ్ళే ఒకే ఒక బస్సు అపుడే వెళ్ళిపోయిందంటే ఇద్దరూ నడక మొదలుపెట్టారు. నాలుగు మైళ్ళు ఎంతలో కెళ్తాంలే అని ఇద్దరూ వేగంగా అడుగులు వేశారు, నిరాశనుండి ఆశవైపు, చీకటిలోంచి వెలుగువైపు, అక్షరాస్యతవైపు అభివృద్ధివైపు.

వారిని ఆ క్షణం దారిద్ర్యపు పొలిమేర దాటుతున్న భావన చుట్టేసింది.

❖ ❖ ❖

మరిడమ్మ ఆ పెద్ద ఇంటిముందున్న ఖాళీస్థలంలో నులకమంచం వేసుకొని ఆకాశంలోకి చూస్తోంది. ఆమెకి ఆలోచించేకొద్దీ ఆశ్చర్యంగా వుంది. తన బతుకిలా ఒక్క క్షణంలో సినిమాలోలా మారుతుందని తను అనుకోలేదు.

ఈ రోజు ఇంత పెద్ద హాస్టలుకి తను అధికారిణి. తను జాగ్రత్తగా చేసుకుంటే కొద్దికాలంలోనే ఎంతో డబ్బు నిలవేసుకోవచ్చు. ఒక చెక్క పొలం కొనుక్కోవచ్చు. రెండు గేదెల పాడి చేయొచ్చు. పది కోళ్ళని పెంచి, ఇంతకి మరింత డబ్బులు పెరిగినప్పుడు తనూ దర్జాగా బట్టలు కొనుక్కోవచ్చు. నగలు చేయించుకోవచ్చు - ఆమె ఊహలు ఒక్కొక్క మెట్టూ పైకి ఎక్కుతూనే వున్నాయి.

మరిడమ్మ కుటుంబం తరతరాలుగా దారిద్ర్యంలో క్రుంగిపోయిన కుటుంబమే. ఆమె బుద్దెరిగినాక చాలా తక్కువసార్లు కడుపునిండా తిండి తింది, విశ్రాంతిగా పడుకుంది.

అందుకే ఇప్పుడామె ఊహలు కళ్ళాలు తెగిన గుర్రాల్లా పరుగులు పెడుతున్నాయి.

ఎలాగైనా నాలుగురాళ్ళు సంపాదించి తనూ ధనికురాలనిపించుకోవాలి. అవకాశం వచ్చింది అది జారవిడుచుకోకూడదని ఆమె మనసులో పదే పదే అనుకుంది.

మరిడమ్మ ప్యాసయింది తొమ్మిదయినా అనుకోని అదృష్టం ఆమెని వరించింది – వెనుకబడిన వర్గాలవారికి అభివృద్ధి పథకాలు రూపొందించటం. ఈ చిన్న పిల్లల హాస్టలు – అందులో మరిడమ్మ వార్డను. వెంకటనాయుడు గారిచ్చిన ఆ పెద్ద పురాతన భవంతిలో హాస్టలు పెట్టారు.

చుట్టుపక్కల పల్లెటూర్ల నుండి చింకిపాత చిన్నారులందరూ చదువుకునేందుకు వచ్చి చేరారు. ఇద్దరు వంటవాళ్ళు, ఇద్దరు సహాయకులు, ఒక పాచి పనిమనిషి.

ఇంతమందికి మహారాణి మరిడమ్మ.

గేటు చప్పుడైతే పక్కకి వొత్తిగిలి చూపింది వీరమ్మ. పక్కన సాంబడు. వాడిచేతిలో చిన్న ట్రంకుపెట్టె.

మూడు రోజుల క్రితం వెంకన్నబాబు తీసుకొచ్చి పరిచయం చేసిన వీరమ్మని వెంటనే గుర్తించింది మరిడమ్మ.

ఠీవిగా వీరమ్మతో మాట్లాడి సాంబడిని చేర్చుకుని ఆమెను సాగనంపింది.

మిగిలిన పిల్లలున్న పెద్ద హాల్లోకి అడుగుపెట్టి బెదిరిపోయాడు సాంబడు. అప్పటికే కొందరు నిద్రపోతున్నారు. కొందరు పలకలు పుచ్చుకుని ఆ ఆ లు దిద్దుకుంటున్నారు. అందరికంటే పెద్దగా పొడుగ్గా వున్న ఒకతను ఏవో సినిమా కబుర్లు చెప్తున్నాడు. అతని చుట్టూ చేరి కొందరు అమాయకంగా నోళ్ళు తెరిచి వింటున్నారు కథ. సాంబడు అతని పేరు జయరాజని తర్వాత తెలుసుకున్నాడు.

వచ్చేప్పుడు యింట్లో తిన్న అన్నం అరిగిపోయింది. సన్నగా ఆకలి మొదలైంది. అక్కడే వున్న కుండలోంచి నీళ్ళు తీసుకుని రెండు గ్లాసులు తాగి నిశ్శబ్దంగా ఒక పక్కన వొరిగాడు సాంబడు. అతన్ని ఒంటరితనం విపరీతంగా భయపెట్టింది. కళ్ళు గట్టిగా మూసుకున్నాడు. ఒక్కసారి పరుగెట్టుకునిపోయి పెద్దయ్య హొటల్లో వాలుదామనిపించింది.

'బుడ్డీ! బుడ్డీ!' అంటూ అమ్మ కంచంలో అన్నం పెట్టడం గుర్తుకొచ్చింది.

అంతలోనే తమాయించుకున్నాడు. తల్లి చెప్పిన మాటలన్నీ నెమరేసుకున్నాడు. పెద్దగా చదువుకోవాలని మరీ గట్టిగా అనుకున్నాడు.

కళ్ళు మూసుకుని పడుకున్నాడు. చాలాదూరం నడచి రావడం వల్ల సాంబడికి త్వరగానే నిద్రపట్టేసింది.

మళ్ళీ మెలకువ వచ్చేసరికి తెల్లవారింది. కళ్ళు తెరిచి చూస్తే అయోమయంగా అనిపించింది – బద్ధకం ఎరుగని సాంబడికి వెంటనే చెయ్యడానికేమీ పని దొరకలేదు.

నకనకలాడే ఆకలితో ఎదురుచూస్తున్నాడు సాంబడు కూటికోసం.

ముప్పయిమంది పిల్లలకి నాలుగుశేర్లు బియ్యం లెక్కలోకి రాయించి రెండుశేర్లు వండించింది మరిడమ్మ. రెండు కిలోల వంకాయలు, అర్ధశేరు పప్పులో అరకిలో ఉల్లిపాయలతో పులుసు, మెత్తగా వండిన అన్నం కొబ్బరిచిప్పతో కొలిచి ఒక్కొక్కరి కంచంలో వేసి అందులో రెండు గరిటెలు పల్చటి పులుసు పోస్తే అది తిని, తీరని ఆకలిని మంచినీళ్ళతో పూడ్చి అందరూ అమాయకంగా పుస్తకాలు పుచ్చుకుని స్కూలుకి బయలుదేరారు.

సాంబడికి ఎక్కడలేని ఏడుపు వచ్చింది. ఆకలి తీరలేదు. అసలే రాత్రి సరిగ్గా అన్నం తినలేదు. మాట్లాడే ధైర్యం లేదు. వాడు కాస్త వయసు తెలిసినప్పటినుంచి ఆకలంటూ ఎరగడు. పెద్దయ్య హొటల్లో చేరాక వాడి జానెడు పొట్ట పగిలిపోయేలా పెద్దయ్య తిండి పెట్టేవాడు. సాంబడు రెక్కలు ముక్కలు చేసుకుని పనిచేసేవాడు.

స్కూల్లో సాంబడి పేరు చేర్చారు. సాంబడికి ఆనందంగా లేదు. ఆకలిగా వుంది. కళ్ళముందు ఇడ్లీలు, దోసెలు కదులుతున్నాయి. అ, ఆ అనమంటే మనసు 'అన్నమో రామచంద్రా' అంటోంది.

ఆ రోజు రాత్రి కూడా మళ్ళీ కొబ్బరిచిప్ప భోజనం అందరికీ పంచారు. పొద్దుట పులుసులో నీళ్ళు కలిపినట్టుగా అది చప్పగా వుంది.

సాంబడు నిరాశగా అన్నం కలుపుకుని ఒక్కొక్క ముద్ద తింటున్నాడు. అది తినేస్తే అయిపోతుందనే భయంతో దాన్నే నెమ్మదిగా, ఆశగా, ఆకలిగా తింటున్నాడు.

అప్పుడే అక్కడికొచ్చిన మరిడమ్మ సాంబడ్ని చూసింది.

"ఏంటిరా నిద్రమొగవోడా! తిను తిను. కప్పులు కడగడం కాదు రాత్రి తొమ్మిదింటిదాకా సదవాలి" అంటూ బెత్తం ఝళిపిస్తూ పక్క కుర్రాడివైపు వెళ్ళిపోయింది.

సాంబడి చిన్నారి మనసు చితికిపోయింది. తనిన్నాళ్ళు కడిగిన కప్పుల మీద, తోమిన ప్లేట్ల మీద, తుడిచిన దొడ్డిమీద, నీళ్ళు జల్లే బక్కెట్టు మీద అన్నిటిమీద వాడి మనసులో బెంగ, పెద్ద తుఫానులా! అక్కడున్నప్పుడు తనెంతో ఆనందంగా వున్నానసీ, ఇక్కడలా లేదని అతనికి తెలిసీ తెలియక తెలుస్తూంది.

మరిడమ్మలో ధనార్జన మీద ఆశ కూడా రోజు రోజుకీ పెనుభూతంలా పెరుగుతూనే వుంది. ఖర్చు రాసిన దాంట్లోంచి నాలుగవ వంతు మాత్రం ఖర్చు చేసి మిగిలినది కూడబెట్టడం ఆమెకి ఊపిరిలో ఊపిరై పోయింది.

జయరాజు పెత్తనం అక్కడ మరీ ఎక్కువ. అయిదడుగుల పొడుగున్నవాడు చదివేది అయిదో క్లాసు. రాజు, మరిడమ్మ కుడి భుజం లాంటివాడు. పిల్లల మంచిచెడ్డలు వాడే చూస్తాడు. వాడే గూఢచారిలా పనిచేసి అన్నీ మరిడమ్మకు చెప్తాడు. వాడెంత చెపితే అంత. తప్పులు చేసినవాళ్ళకి, సరిగ్గా చదవనివారికి, ఎదిరించి సమాధానం చెప్పినవారికి రాజు తనే శిక్ష విధిస్తాడు.

ఒక్కొక్కరోజు ఒక్కొక్కరికి కర్రీ సఫర్ అంటాడు. అంటే ఆ రోజు ఆ ఫలానా కుర్రాడికి కూరవెయ్యరు. అలాగే పులుసు సఫర్ మజ్జిగ సఫర్ అంటూ అటు ఇంగ్లీషూ, తెలుగూ కాకుండా వాడు వాగే వాగుడికి అక్కడ ఎంతో విలువ. ఆ శిక్షలన్నీ మరిడమ్మ అమలు జరుపుతుంది. ఒక్కొక్కరోజు అందరికీ చిప్పల అన్నం పెట్టాక, ఎవరైనా ఒకరిద్దరూ మిగిలిపోతే మళ్ళీ అందరి దగ్గరా ఒక్కొక్క ముద్ద తీసి ఆ మిగిలినవాళ్ళకి సర్దడం కూడా కద్దు. అందుకే కంచంలో అన్నం పడినా గానీ పిల్లలకి పూర్తి ఆనందం కలగదు. కూర్చున్నాక పులుసువేసి, వారు తినడానికి అనుజ్ఞ యిచ్చాక అందరూ అరక్షణంలో కంచాలు నాకేస్తారు.

సాంబడికి మూడురోజులుగా అన్నం సరిపోవడం లేదు. నీరసంగా జ్వరమొచ్చి నట్లుంది ఆ రోజు. మరో ముగ్గురు వచ్చి చేరారు. అప్పటికే అన్నం వండటం అయి పోయింది. అందరికీ తెలుసు తమ అన్నంలోంచే వాళ్ళకి భాగమివ్వాలని అందుకే సాంబడు కంచంలో అన్నం పడగానే పక్కకి తప్పుకున్నారు. మధ్యాహ్నం వంట గదిలోంచి సంపాదించిన రెండు పచ్చిమిరపకాయలు నంజుకుంటూ గొడ్డన్నం మెక్కుతుండగా రాజు పట్టుకున్నాడు.

ఫలితం....

ఒక మెట్టికాయ... తలవాచే చీవాట్లు.

“అంత ఆకలితో సచ్చిపోతున్నావా? ఒరే రాజూ రేపు వీడికి కర్రీ సఫర్" అంది మరిడమ్మ.

సాంబడి కళ్ళల్లో నీళ్ళు దిగమింగుకున్నాడు.

ఆ మర్నాడు కూర లేకుండా సంకటిలాంటి అన్నం మింగలేక పోయాడు. వారం తిరిగేసరికి సాంబడి పేగులు బయటపడ్డాయి. కళ్ళు గుంటలు పడ్డాయి.

చదువులో ఏమాత్రం ముందుకెళ్ళలేకపోయాడు. వారం రోజుల్లో వాడికి అ ఆలు మాత్రం అతికష్టం మీ వచ్చాయి.

అంతేకాక వాడి దురదృష్టమేమిటోగాని రాజుకి సాంబడ్ని చూస్తే వొళ్ళు మంట. అందుకే లేనిపోనివన్నీ చెప్పేవాడు. వాడికి రోజూ ఏదో ఒక సఫర్ అయ్యేది.

వాడికి జీవితం పెద్ద సఫరింగ్ అయిపోయింది. ఆ రోజు ఆదివారం. పొద్దున్నే వీరమ్మొచ్చి కొడుకుని చూసింది. సాంబడు తల్లిని వాటేసుకుని నిశ్శబ్దంగా ఏడ్చాడు. వాడి కన్నీళ్ళు చూసి ఆమె కరిగింది గానీ, పిల్లడు బెంగ పెట్టుకున్నాడని సరిపెట్టుకుని, దగ్గర కూర్చోబెట్టుకుని మరికొన్ని ఆశలు నూరిపోసి వెళ్ళిపోయింది. ఈసారి తల్లి వెళ్ళిపోతుంటే తను ఎడారిలో వున్నట్లు దాహంతో గొంతు పిడచకట్టుకుపోయినట్లు కళ్ళు పొడుచుకున్నా కనుపించని కారు చీకట్లో తనున్నట్లు వాడు విలవిల్లాడిపోయాడు.

పదేళ్ళ లేత మనసు మొదటిసారిగా, చాలా తీవ్రంగా ఆలోచించటం మొదలుపెట్టింది.

ఆ రోజు పొద్దుట నుంచి హాస్టలంతా హడావిడిగా వుంది. ఎక్కడెక్కడి దుమ్మూ ధూళీ తీసి పారేశారు. వంటలు కూడా పెద్ద ఎత్తున చేశారు. పిల్లల్ని ప్రత్యేక శ్రద్ధ తీసుకుని శుభ్రంగా వుంచారు. సాంబడికిదేమీ అర్థం కాలేదు. వాడికి స్కూల్లో ఇచ్చిన నాలుగు పంక్తులు పాఠం కంఠతా రాలేదు. దానితో కుస్తీ పడుతున్నాడు. వాడి మనసులో చదువు కుందామను అనే కోరిక ఎప్పుడో వాడి రేకలు రాల్చేసింది. ఏమీ చెయ్యలేని వాడు మౌనంగా అక్కడే వుండిపోయాడు. అయినా అప్పుడప్పుడు మనసు మొరాయిస్తూనే వుంది.

ఆ రోజు తనిఖీ చేయడానికి పెద్దలు చాలామంది వచ్చారు. వారందర్నీ సంతృప్తి పరిచింది మరిదమ్మ. వారందరి ముందూ పిల్లలకి కడుపునిండుగా అన్నం పెట్టి వారి మెప్పు పొందింది.

కాస్త జ్ఞానం తెలిసిన పిల్లలు ఇది గ్రహించకపోలేదు. అయినా ఎవ్వరూ నోరెత్తలేదు. నోరెత్తితే నోటిదగ్గర కూడుపోతుందని వారికి తెలుసు.

వెళ్ళబోయేముందు ఆ వచ్చిన పెద్ద మనుషుల్లో ఒకాయన పిల్లల్ని పలకరించి ప్రశ్నలు వేశాడు.

"ఇక్కడ మీకు బాగుంటోందా?"

"చాలా బాగా ఉందండి" మొదట రాజు సమాధానం.

"చదువుకోటానికి అన్ని హంగులూ ఉన్నాయిగా?"

"ఆ ఉన్నాయండి" రాజు తోటివాడొకడు చెప్పాడు.

"తిండి బాగుందిగా?"

ఈ ప్రశ్నకి జవాబు చెప్పాల్సిన కుర్రాడికంటే ముందుగా "రోజూ యిలాగుండ

దండి. ఇలా వుంటే మా కడుపు నిండుతుంది" అన్నాడు సాంబడు. అంతే కలకలం బయలుదేరింది. మరిడమ్మ సర్దిచెప్పింది.

"ఇలాగే వుంటదండి. వాడు కాస్త తిండిపోతు, మిగతావాళ్ళని అడగండి" అంది.

ఇద్దరు ముగ్గురు అరిచారు, ఇలాగే వుంటుందనీ తమకి సరిపోతుందనీ. సాంబడు వాళ్ళకేసి నిస్సహాయంగా చూశాడు. వాళ్ళంతా దొంగతనంగా అందినది తినేసే రకం. వచ్చినవాళ్ళు వెళ్ళిపోయాక రాజు సాంబడిని చితక్కొట్టాడు.

"మంచిగా వుండకపోతే మక్కెలిరగతంతా"నని మరిడమ్మ చివరిగా వార్నింగిచ్చి వెళ్ళిపోయింది. సాంబడు ఏడుస్తూ పడుకున్నాడు. వాడికారాత్రికి మొత్తం మీల్స్ సఫర్. అంటే వాడికి అన్నం లేదు.

రాత్రి అందరూ నిద్రపోయారు. ఎంతోసేపు ఏడ్చి ఏడ్చి పడుకున్నా సాంబడికి పూర్తిగా నిద్రపట్టలేదు. లేచి ఒక నిర్ణయానికి వచ్చాడు. తనకి సంబంధించిన వస్తువులు తీసుకుందామనే ధ్యాస కూడా లేకుండా గేటుదాటి బయటకొచ్చేశాడు. ఒకే ఒక పరుగు అందుకున్నాడు. ఒళ్ళంతా నొప్పులుగా వుంది. అయినా సాంబడు లెక్క చెయ్యలేదు. నాలుగుమైళ్ళు పరుగెట్టలేకపోతానా అని. ఆనాటి నడక ఆశవైపు, వెలుగువైపు, అక్షరాస్యతవైపు అనుకొని బయలుదేరితే, ఈనాటి ఈ పరుగు జీవితం వైపు, మానవత్వంవైపు, నకనకలాడే కడుపుకి నాలుగు మెతుకులవైపు - సాంబడు పరుగు పెడుతూనే వున్నాడు.

❖ ❖ ❖

ప్రభుత్వం దొడ్డ మనసుతో ఎన్నో కార్యక్రమాలు చేపట్టినా వాటిని నిర్వహించే వారి వ్యక్తిగత సంస్కారం మీదే వాటి అభివృద్ధి ఆధారపడి ఉంటుంది. తన జాతివారి జీవితాలనే నిచ్చెన చేసుకుని పైకి ఎక్కిపోయే మరిడమ్మలు ఎంతమందో, ఇదేమీ ఆలోచించే శక్తి వీరమ్మకు లేదు. అందుకే -

"ఎందుకో ఈ సచ్చినోడికి సదువు వంటబట్టలేదు" అనుకునేది అప్పుడప్పుడు.

మరిడమ్మ మరి నాలుగేళ్ళలో నాలుగెకరాల పొలం చెక్క కొనుక్కొని ఆశగా అభివృద్ధివైపు అడుగులు చాస్తూనే వుంది.

●